Ціпан Тетяна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-1356-2825
e-mail: 23ttss22@ukr.net

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ В ДІАДІ «СІМ'Я – ШКОЛА»

Анотація. Стаття розкриває проблему організації партнерської взаємодії сім'ї і школи. Зазначено, що сім'я є важливим інститутом становлення, розвитку і виховання дитини, головним носієм соціокультурної практики, збереження традицій, цінностей, трудових навичок, моральних принципів, норм і правил поведінки. Схарактеризовані недоліки батьків у вихованні дітей, що обумовлюється їх недостатніми знаннями про психолого-педагогічні особливості розвитку дітей різних вікових категорій, відсутністю єдиних вимог до виховання дітей і неможливістю до них; неефективністю традиційних форм і методів виховання і невміння використовувати нові, прогресивні форми, методи і засоби виховання тощо.

Встановлено, що успішне вирішення завдань розвитку і виховання дітей у сім'ї можливе за умови партнерської взаємодії. З'ясовано, що партнерська взаємодія у діаді «сім'я – школа» характеризується цілеспрямованістю, експліцитністю, ситуативністю, рефлексивною багатозначністю.

Визначено напрями партнерської взаємодії сім'ї і школи: вивчення сімей учнів, їх освітніх та інформаційних потреб і запитів, виховного і культурного потенціалу; створення умов для залучення батьків до діяльності закладу середньої освіти як рівноправних суб'єктів; використання різних форм взаємодії, наповнення їх сучасним змістом; підвищення педагогічної, правової, інформаційної культури суб'єктів освітнього процесу; формування єдиного інформаційного простору, що сприяє партнерській взаємодії педагогів, дітей, батьків. Окреслено етапи (діагностико-аналітичний, організаційний, діяльнісно-практичний) партнерської взаємодії та шляхи її реалізації.

Ключові слова: сім'я, школа, партнерська взаємодія, етапи, принципи, функції партнерської взаємодії.

Постановка проблеми. Сім'я є найважливішою соціальною інституцією у становленні, вихованні і розвитку дитини. Адже саме сім'ї належить пріоритетна роль у соціалізації дітей, передачі їм життєвого

досвіду, трудових навичок, моральних принципів, норм і правил поведінки. У структурі суспільства сім'я особливо чутливо реагує на реформаторські зміни державного масштабу, оскільки їх результати прямо відображаються на рівні її життя, стабільності і виховної дієздатності.

Інститут сім'ї розглядається державою як важлива умова національної безпеки держави та реалізації інноваційних стратегій розвитку в країні. Аналіз Сімейного Кодексу України, законів України «Про освіту», «Про охорону дитинства», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Концепції сімейного виховання в системі освіти «Щаслива родина» засвідчує їх орієнтацію на підвищення цінностей сімейного способу життя, ціннісного ставлення до сім'ї, співпрацю сім'ї та закладу освіти.

Наприклад, Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), 2005) серед низки завдань визначає й такі: «Сім'я несе повну відповідальність за розвиток, виховання і навчання своїх дітей. На етапі раннього родинного виховання батьки як перші педагоги покликані створити умови для повноцінного фізичного та психічного становлення особистості, забезпечити почуття захищеності, рівноваги, довіри, сформувати активне, зацікавлене ставлення до навколишнього світу» (Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття).

У Концепції сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» зазначено, що «соціальний інститут сім'ї є основним у суспільстві, він формує наступні покоління та виховує гідну зміну, що забезпечуватиме розвиток і процвітання як громадянина, так і всієї держави (Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина, 2012).

Аналіз останніх досліджень з проблеми. У сучасній психолого-педагогічній літературі наявна низка досліджень, в яких відображені: методологічні основи сімейного виховання (Г. Антоненко, Б. Василенко, Т. Дармо, С. Мальковська, А. Харчев та ін.); моральні аспекти проблеми сімейного виховання (Г. Вовчок, А. Нікітін та ін.); теорія і практика соціально-педагогічного супроводу сім'ї (М. Бочарівська, Н. Старосельська, Т. Федяк, П. Черкасова та ін.); підготовка педагога до взаємодії з сім'єю школяра (С. Гребенюк, Ф. Демидюк, Н. Ільїна, А. Маркова, О. Шостакович та ін.); взаємодія освітніх установ з родиною і членів сім'ї між собою (Т. Алексеєнко, Т. Вовк, П. Півненко та ін.). Проте проблема ще не знайшла свого належного дослідження в психолого-педагогічних працях. Тому зосередимо увагу на понятійному апараті дослідження.

Узагальнюючи результати аналізу, доходимо висновку, що здебільше сучасних досліджень єдині в тому, що, інтегруючи свої виховні зусилля з іншими соціальними інститутами, сім'я постає провідною ланкою цілісного педагогічного процесу в нових умовах розвитку освіти і суспільства. Виховання дітей в сім'ї має комплексний, природний

характер. Істотний вплив на формування особистості дитини мають умови сімейного життя, стилі сімейного виховання, традиції і правила сімейного виховання, які загалом створюють для дитини те середовище, в якому вона розкриває свої соціальні якості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сім'я як виховне середовище є джерелом невідтворюваного в будь-яких інших обставинах емоційно-психологічного мікроклімату, що ґрунтується на неповторній близькості вихователя і вихованця; розвиває родинні, дружні, довірливі взаєностосунки; формує ставлення до навчальної та трудової діяльності і здійснює ними керівництво; визначає ставлення до світоглядних, моральних, правових цінностей суспільства; формує характер, соціальний зміст, рівень самооцінки і самокритичності; забезпечує контроль за дітьми і підлітками як представниками громадянського суспільства, які перебувають в стадії активного розвитку і не оволоділи ще повною мірою навичками прийняття самостійних рішень.

Тому виникає потреба у створенні атмосфери взаємопідтримки та спільності інтересів, сприятливої взаємодії у системі «педагоги – батьки». Ціннісна основа такої взаємодії – успішна самореалізація дитини, її особистісне зростання, сформована мотивація до навчання, збереження фізичного та психічного здоров'я, соціальної адаптації. Отже, одним з основних завдань сучасної вітчизняної школи вважаємо реалізацію принципу єдності сім'ї і школи у вихованні дітей, що, на нашу думку, може реалізуватися у процесі партнерської взаємодії.

Взаємодія є процесом безпосереднього або опосередкованого впливу один на одного різними соціальними об'єктами (суб'єктами), що дозволяє вийти на рівень їх взаємної обумовленості і зв'язку. Головна особливість взаємодії проявляється в причинній обумовленості, коли кожна із взаємодіючих сторін є і причиною іншої, і наслідком одночасного зворотного впливу протилежної сторони, що задає вектор розвитку об'єктів (суб'єктів) і їх структур (Словарь практического психолога, 1997, с. 64.).

Партнерська взаємодія – це спілкування та співпраця між учителем, учнем і батьками, де всі учасники виховного процесу об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітньо-виховного процесу, відповідальними за результат» (Концепція «Нова українська школа», 2016). Партнерська взаємодія передбачає регулярне інформування, освіту, консультування, а також соціальну та психологічну (іноді й психотерапевтичну) допомогу сім'ї.

Партнерська взаємодія є багатофункціональним процесом, що передбачає системне регулювання і управління. Тобто, для досягнення очікуваного результату слід створити спеціальне розвивальне середовище, що забезпечує продуктивну педагогічну взаємодію з сім'єю на основі запланованої мети і результату, в якому створені відповідні умови для

вдосконалення кожного з її суб'єктів незалежно від їх потенційних можливостей, а часом і бажань, прагнень, готовності тощо.

Партнерську взаємодію у діаді «сім'я – школа» розглядаємо як таку, що характеризується:

- цілеспрямованістю – наявністю цілей, як правило, зовнішніх стосовно взаємодіючих сторін, досягнення яких актуалізує спільне зусилля;
- експліцитністю – доступністю для спостереження і фіксації;
- ситуативністю – нестабільністю, мінливістю і залежністю тривалості, інтенсивності, норм і правил взаємодії від конкретних обставин;
- рефлексивною багатозначністю – усвідомленням/неусвідомленням або частково усвідомленням суб'єктивних намірів, можливостей для міжособистісної взаємодії.

У практиці реального життя партнерська взаємодія сім'ї та школи може бути успішною за умови чітко вибудованої системи, і передбачає такі вектори взаємодії:

- вивчення сімей учнів, їх освітніх та інформаційних потреб і запитів, виховного і культурного потенціалу;

- створення умов для залучення батьків до діяльності закладу середньої освіти як рівноправних суб'єктів;

- використання різних форм партнерської взаємодії, наповнення їх сучасним змістом;

- підвищення педагогічної, правової, інформаційної культури суб'єктів партнерської взаємодії;

- формування єдиного інформаційного простору, що сприяє партнерській взаємодії педагогів, дітей, батьків.

У побудові системи партнерської взаємодії сім'ї і школи ми виокремлюємо такі етапи, які тісно пов'язані між собою, і є єдиним цілим, тому що ґрунтуються на загальних ідеях: створюється уявний образ, потім здійснюється його інтерпретація у вигляді певного конструкту, а на завершальному етапі відбувається деталізація створюваного об'єкта з метою застосування в реальних умовах.

Перший етап – діагностико-аналітичний, під час якого здійснюється моніторинг батьківських запитів і ресурсів та власний ціннісний аудит, що уможливорює визначення загальних цілей, цінностей, принципів виховання дітей в сім'ї та школі; виявлення об'єктивної оцінки розвитку особистості школяра, наявності або відсутності у педагогів, учнів та їх батьків почуття задоволеності життєдіяльністю закладу освіти та результатами процесу виховання.

На цьому етапі можуть бути використані такі методики: «Аналіз сімейних взаємин» Е. Ейдемільера та В. Юстицкіса, опитувальник «Взаємодія батько-дитина» І. Марковської і опитувальник дитячо-батьківського емоційної взаємодії Є. Захарової, «Кінетичний малюнок сім'ї» Р. Бенса та С. Кауфмана, «Включений конфлікт» Ю. Баскіної, колірний тест відносин Є. Бажина та А. Еткінда, тест «Сімейна соціограма» Е. Ейдемільера ін. Пропоновані методики сприятимуть

виробленню об'єктивної оцінки діяльності школи, професіоналізму і компетентності педагогічного колективу в сфері співпраці з сім'єю; виявленню запитів батьків з психолого-педагогічної освіти і надання освітніх послуг та взаємин дорослих і дітей, сім'ї та закладу освіти.

На цьому етапі вивчається взаємна вигода учасників освітньо-виховного процесу на основі їх потенційних можливостей, що включають *матеріальні* можливості (готовність батьків надати фінансову чи матеріальну допомогу класу чи школі), *технічні* (готовність батьків забезпечити своїх дітей та, можливо, інших учнів класу чи школи технічними засобами навчання), *кадрові* (професійну діяльність батьків можна активно використати в позакласній виховній роботі з метою проведення профорієнтаційної роботи або залучення їх до проведення гуртків, об'єднань за інтересами тощо), *мотиваційні* (готовність батьків включитися в життя класу, школи). Важливим на цьому етапі є інформування батьківської громадськості про ексклюзивну корисність педагогічного колективу для дітей та батьків. Дуже важливо, аби батьки знали про кадровий склад школи, наприклад, про те, що в школі працюють учасники і переможці всеукраїнських і міжнародних освітянських конкурсів, що школа бере участь у цікавих освітніх проєктах або є експериментально-дослідним майданчиком, що школа створює сприятливі умови для розвитку здібностей та талантів учнів, залучаючи їх до позакласної виховної роботи тощо. Визначення взаємної користі всіх учасників освітньо-виховного процесу дозволяє виявити позитивний досвід сімейного виховання, наявні проблеми, а також розподілити зусилля сторін для досягнення очікуваного позитивного результату в спільній роботі. Результати діагностики визначають стратегію щодо оптимізації взаємодії сім'ї і школи упродовж усього періоду навчання дитини в закладі середньої освіти. Результат першого етапу – інформаційна відкритість всередині шкільно-сімейного простору, двостороннє бажання і прагнення здійснювати партнерську взаємодію.

Другий етап – організаційний – передбачає створення умов для залучення батьків до діяльності закладу середньої освіти як рівноправних суб'єктів. Однією з таких умов є формування довіри, яка своєю чергою реалізується при наявності трьох основних чинників: дотримання етичних норм і домовленостей; підтримка тих, у кого необхідно викликати довіру; результативність.

Третій етап – діяльнісно-практичний – характеризується безпосередньою взаємодією, коли вчителі і батьки, визначившись з напрямками партнерської взаємодії і ресурсами як рівноправні партнери, використовують різні її форми. Батьки беруть активну участь у процесі вироблення і прийняття стратегічних для школи рішень, у формуванні стилю шкільного життя (як сукупності норм, правил, що зберігають і розвивають стійкий порядок взаємостосунків між учасниками освітнього процесу, склад функцій і традиції школи), реалізації розроблених програм спільної діяльності на основі добровільності, довготривалості і взаємної

відповідальності. У процесі спільної діяльності особливої актуальності набувають наявність зворотного зв'язку і відкритість каналів комунікації.

Оскільки партнерська взаємодія пронизує усі ланки навчання та виховання школяра, то, спираючись на сучасні психолого-педагогічні дослідження сучасних вітчизняних вчених, а також Програму «Нова українська школа у поступі до цінностей» (2017), нами визначені основні принципи партнерської взаємодії школи та сім'ї у вихованні школярів: принцип співпереживання; відкритості та причетності; діалогічності; послідовності та активного партнерства.

Конкретизуємо функції сім'ї і школи у контексті реалізації вищезазначених принципів партнерської взаємодії (табл. 1):

Таблиця 1

**Принципи та функції партнерської взаємодії
у діаді «сім'я – школа»**

Принципи	Функції школи	Функції сім'ї
Принцип співпереживання	приділяє увагу батькам школярів	підтримує стосунки з школою
	формує в дітей любов до сім'ї	формує повагу до школи
	інформує про події щоденного шкільного життя	проявляє інтерес до щоденного шкільного життя
принцип відкритості та причетності	доводить до відома батьків педагогічні вимоги	підтримує/реагує на педагогічні вимоги школи
	інформує про хід розвитку та виховання школярів	аналізує наявні проблеми у розвитку та вихованні дітей
	знайомить з перспективами розвитку і виховання школярів	позитивно сприймає перспективи розвитку і виховання дітей
	представляє програму виховання школярів	погоджує/вносить корективи у виховання дітей
Принцип діалогічності	інформує про потреби школи	надає посильну допомогу
	запрошує обговорити проблеми	бере участь в обговоренні проблем
	інформує сім'ю про плани роботи у сфері навчання й виховання	оцінює вплив школи на дітей
	розкриває наявні проблеми в розвитку та вихованні школярів	визначає міру впливу на вирішення наявних проблем

принцип послідовності та активного партнерства	запрошує взяти участь у спільних освітньо- виховних проєктах	отримує запрошення, подає свої пропозиції
	узгоджує виховні дії з сім'єю	узгоджує виховні дії з школою
	вибирає оптимальні традиційні та розробляє інноваційні форми, методи і засоби виховання	позитивно сприймає та погоджується з пропонованими формами, методами і засобами виховання; пропонує власно створені (з досвіду виховання в сім'ї)
	організовує спільну діяльність	бере участь у спільних справах
	організовує групову взаємодію в аналізі, проектуванні, моделюванні виховної діяльності	бере участь в груповій взаємодії, аналізі, проектуванні, моделюванні виховної діяльності
	удосконалює зміст освітньо-виховної діяльності	удосконалює зміст виховної діяльності
	організовує груповий аналіз організованої виховної діяльності	бере участь в груповому аналізі, вносить пропозиції

Сукупність вказаних функцій забезпечує цілісність процесу партнерської взаємодії.

На сьогодні закладами освіти використовуються як традиційні, так і нетрадиційні форми партнерської (педагогічної) взаємодії. Традиційні форми: лекцій, групові та індивідуальні бесіди, конференції, обмін досвідом роботи, батьківські збори тощо. Реалії сьогодення (дистанційна форма навчання) внесли корективи в роботу з сім'ями вихованців, тому широко упроваджуються такі дистанційні форми роботи: вебінари, форуми, онлайн-консультації, розміщення інформації з актуальних питань сімейного виховання на сайті школи, робота на гарячій лінії закладу середньої освіти, майстер-класи, психологічні тренінги, створення онлайн консульт-пункту педагога і психолога в кожному класі тощо. Все частіше стали використовуватися інтерактивні методи роботи з батьками («мозковий штурм», ділова гра, проєкт, відеокурси та ін.), які орієнтовані на отримання знань батьками не в готовому вигляді, а в результаті самостійного пошуку, осмислення. Крім цього, батькам надаються інформаційні джерела, які забезпечують пошук різноманітних шляхів вирішення виховних проблем. У кожній ситуації вибір роблять самі батьки, і відповідальність за нього несуть вони ж.

Тобто партнерська взаємодія в діаді «сім'я – школа» ґрунтується на використанні інтерактивних методів співпраці, що передбачає організацію і розвиток конструктивного діалогу, сприяє взаєморозумінню, взаємодії в розв'язанні спільних і значущих для кожного завдань. Результат партнерської взаємодії на цьому етапі – сформовані психолого-педагогічні знання, кінцевим результатом якого є вищий рівень педагогічної культури батьків; сформована мотивація до свідомого відповідального батьківства та усвідомлена співпраця зі школою, організація успішної партнерської взаємодії у вихованні дітей; сформоване почуття приналежності батьків до шкільного освітнього простору.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Співпраця школи та сім'ї завжди була в центрі уваги сім'ї та школи, але її ефективність вимірюється переходом від декларативної чи епізодичної діяльності до партнерської взаємодії у діаді «сім'я – школа», яка характеризується цілеспрямованістю, експліцитністю, ситуативністю; рефлексивною багатозначністю. Вектори партнерської взаємодії сім'ї і школи передбачають вивчення сімей учнів, їх освітніх і інформаційних потреб і запитів, виховного і культурного потенціалу; залучення батьків до діяльності закладу середньої освіти як рівноправних суб'єктів; наповнення форм партнерської взаємодії сучасним змістом; підвищення педагогічної, правової, інформаційної культури суб'єктів освітнього процесу; формування єдиного інформаційного простору, що реалізуються в процесі діагностико-аналітичного, організаційного, діяльнісно-практичного етапів.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні педагогіки партнерства у процесі формування культури родинних взаємин молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Державна національна програма «Освіта». (2005). Книга керівника навчально-виховного закладу: довід.-метод. вид. упоряд. Б. М. Терещук, В. В. Скиба. Х: Торсінг плюс. СС. 45

Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» (2012). URL: http://internat14.edu.kh.ua/simejne_vihovannya_v_sistemi_osviti_ukraini_schasлива_rodina [Дата звернення 02.05.21].

Словарь практического психолога [Текст] / Сост. С. Ю. Головин. М.: Харвест, 1997. 800 с.

Концепція «Нова українська школа». (2016). URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> [Дата звернення 05.05.21]

Програма «Нова українська школа у поступі до цінностей» (2017). URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>. [Дата звернення 05.05.21].

Ціпан, Т. (2020). Інноваційні форми та методи педагогічної взаємодії школи і сім'ї у вихованні учнівської молоді. *Інноватика у вихованні. Збірник наукових праць. Вип. 12* /упор. О. Б. Петренко; ред. кол. : О. Б. Петренко, Т. С. Ціпан, Н. М. Гринькова та ін. Рівне, 2020. СС.235-241 DOI <https://doi.org/10.35619/iuu.v1i12.313>.

REFERENCES

Derzhavna natsionalna prohrama "Osvita". (2005). [State National Program "Osvita"]. Knyha kerivnyka navchalno-vykhovnoho zakladu: dovid.-metod. vyd. uporiad. B.M. Tereshchuk, V.V. Skyba. Kh.: Torsinh plus. S. 45 [in Ukrainian].

Kontseptsiiia simeinoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy "Shchaslyva rodyna" (2012). [The concept of family education in the education system of Ukraine "Happy Family"]. URL: http://internat14.edu.kh.ua/simejne_vihovannya_v_sistemi_osviti_ukraini_schasliva_rodina. [Data zvernennia 02.05.21] [in Ukrainian].

Slovar prakticheskogo psikhologa [Tekst]. (1997). [Dictionary of a practical psychologist]. Sost. S. Yu. Golovin. M.: Kharvest. 800 s. [in Russian].

Kontseptsiiia "Nova ukrainska shkola". (2016). [Concept "Nova Ukrainian School"]. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> [Data zvernennia 05.05.21] [in Ukrainian].

Prohrama "Nova ukrainska shkola u postupi do tsinnosti" (2017). [The program "New Ukrainian school in the approach to values"]. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> [Data zvernennia 05.05.21] [in Ukrainian].

Tsipan, T. (2020). Innovatsiini formy ta metody pedahohichnoi vzaiemodii shkoly i simi u vykhovanni uchnivskoi molodi [Innovative forms and methods of pedagogical interaction between school and family in the education of student youth]. *Innovatyka u vykhovanni. Zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 12 /upor. O. B. Petrenko; red. kol. : O. B. Petrenko, T. S. Tsipan, N. M. Hrynkova ta in. – Rivne, 2020. – s.235-241 DOI <https://doi.org/10.35619/iuu.v1i12.313>*. [in Ukrainian].

PARTNERSHIP INTERACTION IN THE DYAD "FAMILY – SCHOOL"

Tetiana Tsipan

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
Theory and Methods of Education
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1356-2825
e-mail: 23tts22@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the problem of organizing a partnership between family and school. It was noted that the family is an important institution for formation, development and upbringing of a child, the main carrier of socio-cultural practice, preservation of traditions, values, work skills, moral principles, norms and rules of behaviour. In the article there were revealed some difficulties of parents in establishing favorable child-parent relations, which are connected with insufficient knowledge about psychological

and pedagogical features of development of children of different ages, lack of uniform requirements for upbringing and undemandingness to children; inefficiency of well-known forms and methods of education and inability to use new, progressive forms, methods and means of education, etc.

It was established that the successful solution of the problems of development and upbringing of children in the family is possible under the condition of partnership. It was found that the partnership in the dyad “family – school” is characterized by purposefulness, explicitness, situationality, reflexive.

The directions of partnership interaction of family and school have been defined: studying of families, their educational and information needs and inquiries, educational and cultural potential; creating conditions for the inclusion of parents in the activities of secondary education institutions as equal subjects; use of various forms of interaction, filling them with modern content; improving the pedagogical, legal, information culture of the subjects of the educational process, the formation of a single information space that promotes partnership between teachers, children and parents.

The stages of partnership interaction (diagnostic-analytical, organizational, activity practical) and ways of their realization were distinguished.

Keywords: family, school, partnership, stages, principles and functions of partnership.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2021р.